

pen az erőszak. A normalitásnak nem tulajdonítottak nagy figyelmet, a normális mondhatni unalmas volt. Van ennek egy fejlődépszichológiai oka: a gondolkodás élesebbé válik, ha valami megmagyarázhatatlannal foglalkozunk. Emiatt nézzük az esti tévéhíradót mi, felnőttek. Ha katasztrófák, belesetek, háborúk, tragédiák és hasonló helyett csak rendszeres, mindennapos eseményekről lenne szó benne, akkor nullára csökkenne a híradó nézettsége. Az oktatási kánonon túli tudás éberré és figyelmesé tesz. A fiatalok nagyon gyorsan rájönnek, hogy mit akar tőlük az oktatási kánon, és ez azzal fenyeget, hogy elfordulnak a hagyományos tananyagtól.

„Fura” tanárok

A tananyag iránti érdeklődés fokozódik, ha az szokatlan, és nem csak az oktatási kánon rendszeres részének tartják. A diákok szempontjából így a tanároknak nemcsak a tanterv végrehajtóinak kell lennie, hanem az élet rejtélyéről és paradoxonjairól is beszélniük kell. Nemcsak a hagyományos tananyag leadását követő pihenőről, lazításról van itt szó, hanem az „odakinti” életbe való bevezetésről is. A tanároknak ezért nemcsak a normalitást kell képviselniük, hanem iskolán kívüli témákat is be kell vonniuk az oktatásba. Egy kicsit „furák”, különcök is lehetnek, akik lelkesednek egy tanzániai majomfarm, a toggenburgi parasztházak vagy Big Joe Williams blues-zenész iránt. A bevezetőben említett franciatanárnak sikerült. Ő kapcsolatban állt a francia nyelvvel és kultúrával, és bizonyos mértékig problematikus hozzáállása és arroganciája révén megmutatta, hogy az iskolán túl van egy másik világ is. Az iskola az olyan tanárokból „él”, akik személyiségnek bizonyulnak és kapcsolatot vesznek fel a következő generációval, az olyan embekekből, akik egyik lábbal egy iskolán kívüli világban állnak.

(*Neue Zürcher Zeitung*)

Jonathan Chatwin³

A felszabadítás tragédiája

Frank Dikötter: The Tragedy of Liberation: A History of the Chinese Revolution 1945-1957 (Bloomsbury Publishing PLC, 2013, 400 oldal) című könyvének bemutatása

Az a vélekedés – amit még ma is gyakran hallani Kínában –, miszerint Mao Ce-tung uralma „hetven százalékban jó, harminc százalékban rossz” volt, nagymértékben támaszkodik arra a magát makacsul tartó elképzelésre, miszerint a kommunista uralom első éveit Kínában egyfajta aranykort jelentettek; egy olyan időszakot, amikor Mao szorgalmas munkával újjáépítette Kína gazdasági és katonai erejét (mindkettő betegeskedett az azt megelőző évszázadban), kulcsfontosságú társadalmi reformokat indított el, továbbá egy közös céltudatosság körül egyesítette az országot. Ez a felfogás részben relatív igazságtartalma miatt alakult ki: ha összehasonlítjuk az azt megelőző háborúkkal (azaz a II. világháborúval és a polgárháborúval) és az utána következő mesterségesen előidézett éhínséggel, akkor az 1949 és 1957 közötti időszak akarva-akaratlanul is virágzóknak és békésnek tűnik.

Azonban az ennek az időszaknak a történetéről írt új munkájában, a *The Tragedy of Liberation (A felszabadítás tragédiája)* című könyvben Frank Dikötter módszeresen cáfolja azt az elképzelést, hogy ezeket az éveket úgy kell tekinteni, mint a kommunista Kína történetének valamiféle mézesheteit. Dikötter bizonyítja, hogy az új rendszer a kezdetektől fogva a „kiszámított terrorra és a módszeres erőszakra” támaszkodott annak érdekében, hogy rákényszerítse hatalmát az országra, ezzel óriási mértékű szenvedést és tömegek halálát okozva.

A *The Tragedy of Liberation* az első kötete annak a sorozatnak, amit – Dikötter meghatározásával élve – „népi trilógiának” nevezhetünk.

³ Dr. Jonathan Chatwin szabadúszó brit író, az *Anywhere Out of the World: The Work of Bruce Chatwin* (Manchester University Press, 2012) című könyv szerzője. Chatwin, aki Kínában él, rendszeresen ír az országról.

A könyv időrendben véve megelőzi a szerző *Mao's Great Famine (Mao nagy éhínsége)* című, a nagy ugrásról szóló díjnyertes munkáját. Dikötter jelenleg is dolgozik a harmadik, a kulturális forradalom történetével foglalkozó könyvön.

Bár elsősorban a kommunista uralom terhétételeivel foglalkozik, a *The Tragedy of Liberation* a kommunisták egymást követő 1949-es győzelmei előtti időszakokkal kezdődik, bemutatva a kommunisták és a nacionalisták közötti küzdelmet, amit Mandzsúria kulcsfontosságú területéért vívtak a világháború végét követően. A nyitó oldalak az északkelet-kínai Csangcsun városának 1948-as kommunista ostromával foglalkoznak. Több mint öt hónapnyi harc után a Lin Piao által vezetett kommunisták elvágták az utánpótlást és szinte lehetetlenné tették a menekülést. A harcok során körülbelül 150 000 ember halt meg. Dikötter idézi a Népi Felszabadító Hadsereg egyik hadnagyát, aki Csangcsun ostromát – a kritikus fordulópontot a kínai polgárháborúban – Hirosimához hasonlítja: „Az áldozatok száma közel azonos volt. Hirosima kilenc másodpercig tartott, Csangcsun öt hónapig.” Az ostrom Dikötter számára párhuzamba állítható azzal az általános hozzáállással, ami a kommunistákat az ország feletti uralomért folyó harcban jellemezte, s amelyben megtalálható az emberi szenvedés érzéketlen semmibe vétele, a győzelem minden áron való kiharcolása – és a macaks kitartás, ami még ma is nyilvánvaló a pártban.

Az 1949-es győzelem után a hatóságok megkezdték a kínai társadalom első, drasztikus újraelibrálását: kiutasították a külföldieket, a vélt nemkívánatos elemeket és a rezsim ellenzékét átnevelő táborkba vagy akasztófára küldték, és újraosztották a földet az emberek között.

A földreform-politika, ami végül a nagy ugrást követő katasztrófális éhínséghez vezetett, már a kezdetektől fogva mélyen nyugtalanító volt, mivel a vidéki közösségek mesterséges megosztását tette szükségessé. A hatóságok elvárták, hogy azonosítsák a földbirtokosokat, kobozzák el a földjeiket és osszák újra azokat a parasztok között. Azonban, érvel Dikötter, a kínai vidék társadalmi komplexitása a földbirtokosok

azonosítását szubjektívvá tette, mert „az országban nem volt földbirtokkal rendelkező uralkodó osztály és földesurak, és nem volt semmi olyanmi, ami megfelelt volna a jobbágságnak.” A földbirtokosok azonosításában sokkal nagyobb szerepet játszott a mögöttes hangulat és a hosszú múltra visszatekintő közösségi viszályok, mint a tényleges földtulajdon. Ennek ellenére a folyamatnak nagyon is valóságos, nagyon is komoly következményei voltak. Mao „halálíg folyó csatának” nevezte a földreformot, Dikötter pedig 1,5–2 millió emberre teszi a csata áldozatainak számát az 1947 és 1952 közötti években.

Ennek a hatalmas érvágásnak a tragédiáját még élesebbé teszi az a tény, hogy alig két évvel később, 1954-ben az állam megkezdte a vidék kollektivizálását, visszavéve a központi irányítást afölött a föld fölött, amit csak nemrégiben osztottak szét az emberek között.

Ekkor jött Mao nagy külföldi sikere: a koreai háború. Bár a hatalmas anyagi és emberáldozatok ellenére – mintegy 400 000 kínai katona halt meg a háborúban – a *status quo* földrajzilag változatlan maradt a Koreai-félszigeten, a konfliktus mégis nagy propagandasiker volt a kommunistáknak, és bizonyos mértékig magyarázza azt a támogatást, amit a hazai zűrzavar ellenére párt uralma korai éveiben élvezett.

A *The Tragedy of Liberation* azonban nem egy organikus létrejött, hanem egy mesterségesen kikényszerített hatalomról szól. A stratégiai irányítás gyakorlásának talán legfontosabb példájával a kötet vége felé találkozunk: ez Mao elképesztő pálfordulása volt a „Száz Virág” kampányt követően. Miután a szovjet desztalinizációt követve ösztönözte a szabad véleménynyilvánítást – „hagyta, hogy száz virág virágozzék és száz gondolati iskola versengjen” – Mao felismerte a potenciális destabilizáció veszélyét a rezsimjére nézve, és hirtelen visszafordította az általa életbe léptetett politikát. Azt állította, hogy a kampány csak eszköz volt arra, hogy kicsalogassák „a kigyókat a barlangjaikból”, és Teng Hsziao-pinget bízták meg egy „anti-jobboldali” kampány irányításával, amely könnyörtelenül lecsapott azokra az ellenzékiekre, akik a kampány idején megjelentek. Mao hazárdjátéka, ami látszólag nagyon közel állt ahhoz, hogy pártja bukását okozza, végül

biztosította a kommunisták folyamatos hatalmát. Talán még ennél is fontosabb, hogy konszolidálta magának Maónak a hatalmát is, olyannyira, hogy személyes ideológiája alapján szabadon vezethette az országot, a viszonylag mérsékelték, mint például Csou En-laj korlátozó hatása nélkül.

A *Mao nagy éhínségéhez* hasonlóan a *The Tragedy of Liberation* is jelentős mértékben támaszkodik a kínai központi és tartományi levéltárak anyagaira. Azonban nagyobb és üdvözlendő azoknak az embereknek a hozzájárulása a kötethez, akik a forradalom éveiben éltek, így az olvasó összefüggésekbe tudja hozni és meg tudja érteni az előtte kibontakozó látszólagos örületet.

Tekintettel a nagy ugrás és a kulturális forradalom következményeire, és az időszak cikkünk elején idézett megítélésére, mint a viszonylagos stabilitás időszaka, a felszabadítás utóhatásával eddig kevés történelmi tanulmány foglalkozott. Dikötter tiszta és szisztematikus könyvről méltán állítható, hogy mérvadó munka lesz egy olyan időszakról, amely, tele saját borzalmaival, lerakta az alapokat a jövőbeli még nagyobb atrocitásokhoz.

(*The Asian Review of Books*)

Rana Mitter⁴

Megjelent Ce-hszi császárné életrajza

Jung Chang: Empress Dowager Cixi: The Concubine Who Launched Modern China (Jonathan Cape, 2013, 464 oldal) című könyvének bemutatása

A kínai történelem bővelkedik erős karakterekben, ám a köztudatban élő legjelentősebb alakok között csak kevés nő akad. Az elmúlt fél évszázadban talán Csiang Csing („Madame Mao”), az ő idejét megelőző években pedig Szung Mej-ling („Madame Csang Kaj-sek”)

volt közülük a legismertebb. Azonban egyikük sem volt sem volt olyan közvetlen hatással a politikára vagy az államvezetésre, mint elődjük, Ce-hszi (1835–1908); az özvegy császárné, akinek befolyása az 1860-as évektől 1908-ban bekövetkezett haláláig volt érezhető Kínában.

Ebben az alapos kutatómunkára épülő, provokatív életrajzban Jung Chang, a *Vad hatyúk (Wild Swans)* című memoár és a (férjével, Jon Halliday-jel közösen írt) *Mao: The Unknown Story (Mao: Az ismeretlen történet)* című életrajz szerzője szakít a hagyományos vélekedéssel és úgy mutatja be Ce-hszit, mint a Kína újkori történetének néhány legfontosabb eleme – kezdve az alkotmányos kormányzattól a katonai reformig – mögötti mozgatóerőt.

A könyv mindenekelőtt részletes képet fest arról, hogy milyen volt az élet a császári udvarban a Csing-korszak (1644–1911) késői szakaszában. Az intrika művészetének ismerete elengedhetetlen feltétele volt a túlélésnek ebben a zárt világban, ahol rivális fejedelmek, eunuchok és bürokraták küzdöttek a hatalomért. Ce-hszi pedig jó játékosnak bizonyult ezekben a gyakran halálos játékokban...

Ce-hszi 1852-ben lett Hszen-feng császár ágyasa, s ettől kezdve folyamatosan emelkedett az udvari élet ranglétráján, míg végül ő vált a színpalak mögötti igazi hatalommá. Mindössze 25 éves volt, amikor palatforradalmat szervezett, hogy fiát, Caj-csunt (uralkodói nevén Tung-csi [1861–1875] császárt) ültesse a trónra. Ceng Kuo-fan tábornok, az akkori idők egyik legfontosabb katonai vezetője kijelentette: „Lenyűgöz az özvegy császárné bölcs és határozott fellépése, ami még a múlt nagy uralkodóinak is becsületére vált volna.”

Ám Ce-hszi sokkal több volt egyfajta kínai Boleyn Annánál (már csak azért is, mert ő – Annával ellentétben – tisztes kort ért meg és ágyban, párnák közt halt meg). A róla alkotott hagyományos nézet szerint konzervatív alak volt, aki épp akkor akadályozta meg, hogy a reformerek modernizálják Kínát, amikor az országnak nagy szüksége lett volna a változásra azért, hogy reagáljon a nyugati imperializmus hatásaira.

A kínai történetírás általában hajlamos úgy kategorizálni az erős nőket, hogy azok vagy kétes erkölcsű cefkák vagy gonosz boszorkányok voltak. Ce-hszit gyakran sorolták az első

4 Rana Mitter a *China's War With Japan, 1937–1945: the Struggle for Survival* (Allen Lane, 2013) című könyv szerzője. A könyv recenzióját néhány hónappal ezelőtt a Valóság olvasói is olvashatták.